

כאשר האוניברסיטה הפסיקה

אזכות ההנאהה המדינית מהאוניברסיטה הייתה גורלה וחצתה מהנות פוליטיים. כבר שלוש שנים לאחר הקמתה כתוב משה בילנסון, חבר מעדתת "דבּר": "הארץ אינה מוגישה בה כלל וכלל. היא חיה את חייה המוכדרלים, המופשטים מבלי שחקול והרחב יהנה ממשו ממנה (...). מחד הזרים אינם נמשכים שום חותם אל היישוב העברי (עמ' 29). בשנת 1935 כתוב י'צ'ק לופבן, עורך "הפועל הצער", על הנטק בין האוניברסיטה לבני היישוב, וואב 'בוטינסקי אף הגדיל לעשות וביטל להלוטין את קיומה כאשר קבע ב-1939: "אין אוניברסיטה עברית בירושלים. אני מפקק אפילו אם קיימת תחילה של מוסד כזה" (עמ' 23).

נוסף על כן, אישים מרכזיים בסגל האוניברסיטה נמנעו על ידי "ברית שלום", וביניהם שמואל הוגו ברגמן, עקיבא ארנסט סימן, גרשס שלום, ורנר דוד סנטרו (איש אמונה של זלמן שוקן, שבשנות הארכבי עים ניהה בפועל את האוניברסיטה). כירוע, החוג שנוסף ב-1926 תמכה בראעון של מדינה דילומטית והיה מוכן להגביל את ממדיה העלייה היהודית לארץ ולהងzie את מעמדו של היישוב היהודי בה כמעט. מאננס החל לערכ נושאים פוליטיים בנאומו לכבוד פתיחת שנת

למייסדי האוניברסיטה. אנשי האוניברסיטה דראו בה מוסד של כל העם היהודי. מבחןה מדעית, עיקיר עניינם היה ביצירת מרכז מחקר השואף למציאות הגבוהה ביותר האפשרית, ולא מתן מענה לצורכי היישוב כמו הכשרת פקידים, מורים, משפטנים, רופאים או כלכלנים. כבר בראשית 1920 ניסתה הסתדרות הציונית העולמית לארגן ועידת של מלומדים שהיתה אמורה לשמש כועדה מייצגת לאוניברסיטה. על חבריה נמנעו חוקרים רבים, בין הגורמיםビויתר שידעה המאה ה-20, וכמה הפיזיון אלברט איינשטיין, המורה הניצוי איגנץ גולדהייזר, אנרי ברגמן והפסיכולוגיטייקי זיגמונד פרויד. היוזמה הפוליטוסוף לא צלח, אבל חלק מהחוקרים היו מעורבים בהקמת האוניברסיטה וביברנש תוכניותיה, ועצם הקמת הוועדה והרכבת חבריה מעוררים על אמנים לא צלחו, אבל חלק מהחוקרים היו מעורבים בהקמת האוניברסיטה והרף המדעי הגובה שהציגו מקמיה.

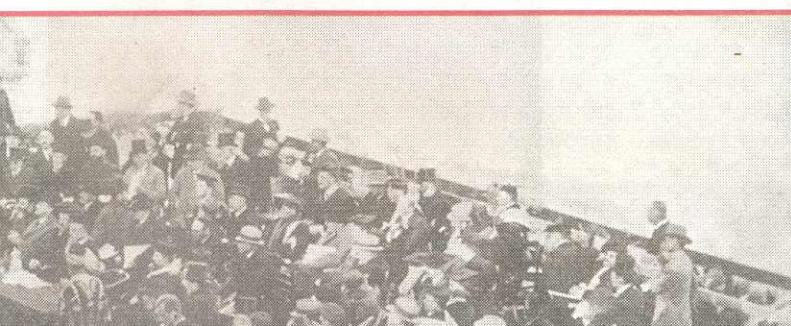
במרכז הוויכוח בין הנגגה היישוב להנחת האוניברסיטה עמדה השאלה אם האוניברסיטה מהויבת לציונות ולישוב בארץ-ישראל, או רואה בה אוניברסיטה של העם היהודי, הציוני והלא-ציוני כאחד. חלק ניכר מהתרומות לאוניברסיטה באו מהתנה הלא-ציוני, והולם סברו

ההר והגבעה: האוניברסיטה העברית בירושלים בתקופת טרום העצמאות וראשית המדינה
אוריה כהן. הוצאתם עם עובד ואוניברסיטת תל אביב, 410 עמ', 84 שקלים

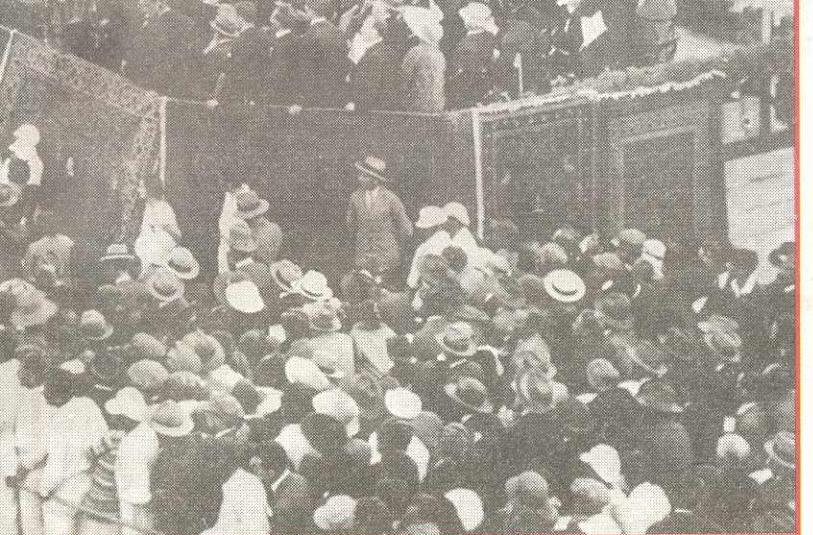
זהר שביב

רומן "מוות בחוג לספרות" הפליאה בתיה גור לתאר את עולם האקדמיה הישראלית, על היצרים, האהבות והשנאות של. גור הצלילה להמחיש היטב את החיים האנטנסיביים, שמעורבים בהם מאבקים של מטיבם המוחות על הוכחות לבטא ולמשם את תפיסת העולם האקדמי שלהם, ולעתים קרו בות מעורבים בהם גם מאבקי אגו וטיניות אישיות. כל מי שהוא את חי האקדמיה, בארץ או בחו"ל, מכיר את הסע רות האלה, שנראות זרות ובלתי מוכנות למצבן מוכחו, ושונצחו ברומנים לא מעטים, כמו "פנין" של נבווק או "ח'ים חדשים" של בנדט מלמוה; וכמוון ברומן "שיריה", מאת שי' עגנון, שתיאר את הוו החיים באוניברסיטה העברית בתקופה המכילה לו שבה עסק ספרו של אוריה כהן, "ההר והגבעה".

מקחו של כהן אינו רומן על חי האוניברסיטה, אלא מחקר מבורי סס ומתווד היטב, עם זאת הカリאה בו לא פוחת מורתתקת. כהן מנתה את נסיבות הקמתה של האוניברסיטה ואת המועד שרכשה לה ביישוב הארץ-ישראל, את השינויים שהלו במעמדו לאחר הקמת המדינה, את ניסיונויה להגן בכוח על המונופול שלו על מערכת ההוראה בארץ, ואת הפיכתה מגוף אוניברגדי לגוף שמרני ואומר הן.

בימים הקשיים
שעוביים על
האקדמיה
הישראלית,
ספרו של אוריה כהן

על האוניברסיטה העברית הוא תרומה חשובה ויהודית לבירור היחסים בין אקדמיה לשלטון, ומהותו של החופש האקדמי

טקס חנוכת האוניברסיטה העברית
בهر ה צופים, אפריל 1925

הlimודים באוניברסיטה, וניסה להציג את עצמו כמתוך עצמאו בין העربים יהודים לאחר מאורעות אוגוסט 1929. מקורות שונים דיווחו שמאגנס ניהל משא ומתן עם המושט ובו הבטיח לו יהודים יישאו רו מיעוט קבוע, ידיעות שמאגנס עצמו הבהיר, ושוויצמן כינה בוגין את פעילותו "בגירה" ("סכנה" (עמ' 54). ב-1948 יצא מאגנס לאורה"ב כדי לחזק את נציגה באום בקידום התוכנית למשטר נאמנות, והמליץ להטיל סנקציות כלכליות על היישוב היהודי ועל הערבים כאחיה. אمنם רוב חברי הסגל באוניברסיטה לא נמנעו על "ברית שלום", וולקם התנגדו לה מادر ואך ניסו להביא לפיטורייהם של אנשי "ברית שלום" מן האוניברסיטה, אבל הפעילות האינטנסיבית של מנהיגות האוניברסיטה ב"ברית שלום" גרמה לכך שהנתונה זההה עם האוניון ברטיטה העברית, שלא בטובת האוניברסיטה, וגם לאחר שהקובוצה הדרלה להתקיים ספהג האוניברסיטה בקריות דרכה על כך שאימצה מדיניות פוליטית "קייזנית ומוסכנת" (עמ' 54). רבים מחברי הסגל האקדמי חלקו על העמדות הפוליטיות של הנהלת האוניברסיטה, אך לא רק הם. חוסר ההסכמה בא גם מלטה, מרכז הסטודנטים שדווח את עמדותיו הפציפיסטיות של מאגנס והציגו לטובות צורכי הביטחון של הגנה. מאגנס ישב על חבית חומר נפץ, תרתמי משמע:-Aprifs קציר נחנה לספר לאחר שנים, בלבד מהלאיך, כיצד נשא מאגנס את נאומו הפציפיסטיים באירועים הרגילים, מבלי לדעתו שמתה לdockן שעליו הוא עומדת נמצאה אחר הסליקים של הגנה (עמ' 111). המהלויקת הקפלה הזאת גרמה להחץ על מאגנס מכל הצדדים, והוא נאלץ להתפרק לאחר שתברר שהאוניברסיטה בהנחתו עלולה לחתמווט.

שהזיקה לציונות היא הרת-אסון, או בניסוחו של לואי מרשל: "בודאי שלענין עצמו לא סייע הרעיון שהאוניברסיטה העברית תהפוך לנובל של העיפרון הציוני או תישלט בידי הסתדרות הציונית, אם זו תnea התווצהה, מוטב שהאוניברסיטה העברית לא תפתח לעולם" (עמ' 41). ואכן, הנהגת האוניברסיטה והגוללה אותה אימצה את התפיסה שזו אינה אוניברסיטה רק של החברה היהודית בארץ-ישראל, כפי שנכתב בספר השנה של האוניברסיטה ב-1939: "האוניברסיטה העברית בירושלים היא האוניברסיטה היחידה שהקים עם ישראל לעצמו. לפיכך אין היא מיועדת לשרת את היישוב בא" בלבך אלא את עם ישראל כולם" (עמ' 38). על העדמתה הזור שמואל הוגו ברגמן סמוך להקמת המדינה, ראו שניותם בהקמת האוניברסיטה אבן יסוד לבנייתה של חברה לאומית בארץ-ישראל, אבל התנגדו לפונה להוכחה למוסד שעיקר עניינו מחקר ומצוינות אקדמית וסבירו שליה לשרת את האינטרסים של החברה היישובית בארץ-ישראל.

כצנלוון תבע בבריטוי ב"לקראת הימים הבאים" ב-1919 ("להקים") אוניברסיטה עממית, המתאימה לצורכי ההשכלה בארץ, לגובה התרבות של העבר ארץ-ישראל" (עמ' 37). ואילו 'Յוטיננסקי סיבר בית' של התרבות הארץ-ישראלית שראתה באניברסיטה את לב המרכז הרוחני שצדיק לkom פות לתפיסה שורתה באוניברסיטה את כל המרכז הרוחני שצדיק לkom בארץ-ישראל. "היום נהפר המושג 'מרוכזרותני' לטיסמת כל אלה, שבלא שיריהיבו עוזו בנפשם לותר במישרין על האחרת באלו, רזים לעקרו את מונגה האמיית - ההתישבות" (עמ' 22).

חווי האוניברסיטה, ובמיוחד מנהיגי היישוב, לא העלו ברורים שסדר היום של אנשי האקדמיה לא בהכרח עלה בקנה אחד עם סדר היום של המנהיגות האקדמית לו. הפוליטית על רומי השונאים לא ייחרו לבוא. מחקרו של אוריה כהן מתח את הגורמים למתח בין הנהגת היישוב

הקמתה של אוניברסיטה עברית בירושלים עמדה בראש סדרי הערי- פויות של הדבה מנהגי התנועה הציונית, שראו בעצם הקמתה לא רק עדות לחינויו של החון הציוני ולאפשרות השגמותו, אלא גם פרון לצייר ערים יהודים רבים שהדריך להשכלה גבוהה באירופה נסמה בפניהם. היו אלה שאף ראו בה את המקור החדש של העם היהודי בירושלים. הטקס רב-ההורשע של פתיחת האוניברסיטה העברית, באפריל 1925, שבו נטלו חלק בין השאר הלורד בלפור, חיים ויצמן, הרב קוֹקַ, הרברט סמואל וחימן חמוץ ביאליק, נחשב לאירוע מיוחד. בנאומו בטקס תיאר ביאליק את היום הזה במושגים דילגויים: "הdag אשר יותג היום במקום הזה איננוdag אשר בודה אותו מלבו מי שהוא, כי אם יום גדול וקרוש לאordongo ולעטנו".

גם אישים אחרים הזרו נאומים על מטבח הלשון הזה: מקס הלה, מראשי הייחדות הרפורמיים בא"ב, כתוב ב-1925 של האוניברסיטה להפוך ל"מרכז מדרש רוחני לעולם היהודי", לציין האמיתות שמננה תצא תורה" (עמ' 47). יהודה לייב מאגנס, קאנצלר האוניברסיטה ולהאר מכון נשיאה, קבע בנאום בשנת 1933 כי "כל אוניברסיטה צריכה להדר- גיש את מהותה האמיתית, מדינית-הספר (...)" בית מקדש בו תפיז או ר' אבוקת-האמת" (עמ' 74), וגם בנאומו האחרון כנשיא האוניברסיטה חזר על קר: "ב"ה, יש האוניברסיטה העברית בארץ, עיר מקלט, היכל מקדש מעט" (עמ' 103).

האוניברסיטה הייתה סיפור של הצלחה והפהכה כבר בתחילת שנות הארכבים (במידה רבה בזכות זלמן שוקן, שהיה י"ר הוועד הפועל שלה), למוסד מהדק שבו יותר ממאה חברי סגל, אלף סטודנטים, פקר לטוטו חירות לחינוך, לרפואה ולחקלאות ובית חולים אוניברסיטאי. ואולם תפיסתה את עצמה כמוסד מחקר عمלה בגינוי גמור לתפקיד שהוצע לה הנהגת היישוב. כך לדוגמה, ואב' בוטינסקי וברל כצנלוון ראו שניותם בהקמת האוניברסיטה אבן יסוד לבנייתה של חברה לאומית בארץ-ישראל, אבל התנגדו לפונה להוכחה למוסד שעיקר עניינו מחקר ומצוינות אקדמית וסבירו שליה לשרת את האינטרסים של החברה היישובית בארץ-ישראל.

כצנלוון תבע בבריטוי ב"לקראת הימים הבאים" ב-1919 ("להקים") אוניברסיטה עממית, המתאימה לצורכי ההשכלה בארץ, לגובה התרבות של העבר ארץ-ישראל" (עמ' 37). ואילו 'Յוטיננסקי סיבר בית' שהאוניברסיטה צריכה להתרכו בהכשרה עוכרי ציבור, והתנגד בתקייה לחשלה שורתה באוניברסיטה את כל המרכז הרוחני שצדיק לkom פות לתפיסה שורתה באוניברסיטה את כל המרכז הרוחני שצדיק לkom בארץ-ישראל. "היום נהפר המושג 'מרוכזרותני' לטיסמת כל אלה, שבלא שיריהיבו עוזו בנפשם לותר במישרין על האחרת באלו, רזים לעקרו את מונגה האמיית - ההתישבות" (עמ' 22).

חווי האוניברסיטה, ובמיוחד מנהיגי היישוב, לא העלו ברורים שסדר היום של אנשי האקדמיה לא בהכרח עלה בקנה אחד עם סדר היום של המנהיגות האקדמית לו. הפוליטית על רומי השונאים לא ייחרו לבוא. מחקרו של אוריה כהן מתח את הגורמים למתח בין הנהגת היישוב

להיות בית מקדש

בפעילות ציבורית שביססה את ערכיו המדרינה גם בפעולות מחקרית,

בעיקר ארכיאולוגית.

אחד הפרקים המרתקים בספר מתאר את האופן שבו שירת המדינה הארכיאולוגי את האתוס הציוני. מתרמת היהת להוכחה את הגערין ההיסטורי של סיפורי המקרא, ועם סיום קבעה הכותרת בעיתון "דבר": "המי מצאים בחוץ מאשרים סיורי המקרא" (עמ' 298). בזיגורין ביקר חפירות החוץ בספטמבר 1958 כדי לשמעו על התקדמות החפירות, והמשלחת לחוץ תארה במושגים של מערכת צבאית הפעילה תחת פיקודו של הרמטכ"ל לשעבר. החפירות במצהה הפקו למפעל לאומי של ממש, שהליכים מהΖיבורים הישראליים גויסו אליו. הרקזה להן תקציב עתק (במחצית 2004 יותר משבעה מיליון דולר), הן נערו בחיל הנדרשה ואף העולמה העזה לפנות למקומות עכורה כדי שיאפשרו לקבוצות עובדים יצאת לחפירות במאורגן.

כהן מסביר באופן מאוד לא מהימן את המהפק שהל ביחסה של האוניברסיטה לשלוון. לטענתו, כל עוד הצלחה לשמור על עצמאותה הכלכלית היא גם שמרה על האוטונומיה ועל תפיסת המחקר האלטיסטית שלה, אך מרגע שנזקקה למדרינה לא אורה עוד עוז ואידרא את حرמותה ואת עצמאותה. עוד פחות מהימן תיאורו של כהן את התנהוגותם של אנשי האוניברסיטה בעת משבר פרשת לבון: ההזדהות עם השלטון הגיעה לקייצה בראשית שנות השישים, כסדרניות בולטות באוניברסיטה העברית הצטרפו למבקרו של בן-גוריון בפרשה זו. הסיבה למהפרק הנוסף בעמדת חלק האוניברסיטה נבעה, לדעת כהן, מהחלות הממשלה לאשר את הקמתה של אוניברסיטה בתל אביב. מתייארו עולה שככל עוד נתפסה הקמת האוניברסיטה בתל אביב כמחוקקת את שלטון ימינו והוגומים האורرحאים בעי, וובלעו במתכוון ניסיונותיו של ראש העירייה, חיים לבנון, להקיםה. רק לאחר היבחרו של מרדכי נמיר נדרחו הциיה כל

מי שבسوפו של דבר הצל אל האוניברסיטה והבטיח את קיומה היה רוד בזיגורין, אבל האופן שבו כפה את דעתו "עשה לפופסורים בית ספר", בלשון הימים האל, הוא פרק יסוד בהיחס מדינה וקדמי. כמו כן גלソン אן ו'בוטנסקי, סבר גם בזיגורין שיש לגיס את האוניברסיטה לזרוכי המדינה שבדרך, אך בניגוד להם לא ביטל את קיומה אלא קבע ב-1946 שהוא המכון למפעל הציוני: "יכלתנו הדרוית ובשלולנו הטכני יהיה תליו אולי יותר מאשר בכל דבר אחר" (עמ' 33).

לאחר הקמת המדינה הוא הבהיר להנחלת האוניברסיטה של אוסף אחד להמשיך להתקיים ללא תמיכת המדינה - היא הייתה תלויה במדינה בעצם קיומה הפיסי ובתקציביה. האוניברסיטה לא הצליחה להציג תרומות מפני שלא יכולה להתחרות במגייסי התרומות למען המדינה, ונזקקה לסייע המדינה לא רק בתחום השוטף ובתי קציב הפיתוח שלה, אלא גם לשם הקצת קריקעות לIALIZED

ההנתגדיות (כולל של ראשי המוסחר והתעשייה בירושליםים) והוחל בಹקמת אוניברסיטה בתל אביב.

האוניברסיטה העברית לא בחרה בשום אמצעי בניסונה להכשיל את הקמת אוניברסיטה בתל אביב: החל בהקמת ועדות אקדמיות שבקשו להכפיל את הלימודים בתל אביב למורות האקדמית של ירושלים והתנויות קבלת התואר בלימודים בירושלים במשך שנה אחת לפחות, המשך בניסיון להפריר את תל אביב למכללה להכשרתם מורים, וכלה בהשומות אישיות שליחין לא נס גם בחוף שנים רבות. ע"ז אשר שף, שכיהן כמושיר הנהלת האוניברסיטה העברית בשנות החמשים, אמר בראין עם כהן-1990 כי שמע מפי פרופ' סורין באוניברסיטה העברית על כמה מהפרופסורים החשובים בתל אביב, "שהם נוכלים מודיעים ואסור להכנסinos לשם אוניברסיטטה" (עמ' 217). למרות כל זאת, בשנות השישים התפתחה אוניברסיטת תל אביב בקצב מדרהים, ומספר הסטודנטים בה צמה מ-565-ב-1960 ל-12,580 ב-1971. האוניברסיטה העברית איבדה את המوى נופול שלא על חיי האקדמיה בארץ, והשאר היסטוריה.

תצלום ארכיון: המחלקה לחסידי ציור של האוניברסיטה העברית

בשנת 1979 התקיימים באוניברסיטאות תל אביב וירושלים כנס ביליאומי, ושנים מהפרופסורים שהשתתפו בו כתבו לאחר שום רומנים רבי מכנה, אומברטו אקו כותב את "שם הוורד", שבמכבים כמה מאנשי האוניברסיטה העברית, ודיוויד לודג' כתבת את "Small Worlds". בא' חת מהשורות האלומות בספרו, קובע לודג' כי מה שהפרופסורים הTEL איביים אהביהם יותר מכל הוא לריב עם עמיתיהם היוצרים מול קהל זו. בבדורי יש משם עדות לכך שהמתמחה בין שני האוניברסיטאות הוא עדין אחד מחומריו התבערה המכוננים את החיים האקדמיים גם היום.

היריבות בין האוניברסיטאות ותרומתה של קנאת הספרים לחוויה האקדמית ולמחקר אינן מענין של הספר הנוכחי, וגם לא תלותותיה כמושד מחקר והוראה. אלה מתחאים בשני הכרכים החשובים על תולדות האוניברסיטה, שראו אור בהזאת מאגנס, האחד בעריכת שאלות צץ והאחר בעריכת חגי לבסקי. אבל הספר בהחלת יכול היהיות קטליזטור למחקר זה, ואינו לי ספק שהשאלה הזאת אליה וחוקרים.

גם כרך ספרו של כהן הוא תרומה ראשונה, השובה ומרתקת לא רק לתולדות האוניברסיטה העברית ולתולדות האוניברסיטאות בישראל, אלא תרומה חשובה וייחודית לשאלת היחסים בין האקדמיה לשפטון, למחותו של החופש האקדמי ולהשכלה של האקדמיה בחו"ל. כהן הפך כל אבן בארכינום ובמסמכים שונים, קרא את המחקרים היחס טוריים והתיודתיים הרלבנטיים וחשכל לכתוב מחקר סוציאו-יהיסטי מופתני, חשוב וממצה דרולוני גם היום, בימים הקשים שירעדת האקדמיה הישראלית.

את הקמפוס האבוד בהר הצופים. בתמורה TABUA המדרינה פיתוח של תחומיים נוספים, כמו לוגינה בית ספר למשפטים, בית ספר לעברית דה סוציאלית, ה�建 מורים וכפיפות למדינתה, שלאחר משא ומתן מימוש כונן בזרות המועצה להeschala גבוהה.

ב-1949 ריבר גם שר החינוך והתרבות באופן מפורש על האזורי רדר לשנות את היחסים בין המדרינה לאוניברסיטה: "המצב הזה שהאוניברסיטה לרעה מעיל המדינה מוכרכה להיפסק" (עמ' 117). ואכן, בתוך כמה שנים יותרה האוניברסיטה העברית על מעמדה האקדמי האוטריקי ונחפה לכפופה לממשלה ישראל ובאופן ישיר למועצה להשכלה גבוהה (אם כי במשך שנים רבות הצלילה לשמור על נציגות מוכבדת במוחעזה).

בחוקו השני של המחקר מתאר כהן את השינויים שהלו במעמד האוניברסיטה העברית לאחר קום המדינה, ואת תהליכי השנתנותה במוסד אונגרדי, בקורותי וקורא תיגר למוסד שוגר לערכי הלאום והמדינה. לטעתו, התגייסו הפרופסורים למען המדינה בכל תחומי החיים והשתתפו באופן פעיל במילוי צורכה בלבנית האתוס שלה, תוך שעבודה בתחום מחקר מסוימים, כמו התחומיים הביטחוניים או הארכיאולוגיה, לצרכים אלה. בתמורה קיבלו פרופסורים מן המדינה מעמד של כוהנים וגיבורי תרבות.

כהן מתאר כיצד לאחר קום המדינה, רוקא כנס של מהאוניברסיטה העברית מעמד "המקרא החדרש", נהפך אנשי הסגל הבכירים של הלהרים במסדר חרש, מסדר הכהנים. הוא בוחן את טקס האקדמיה שהעמידו בשורה אחת את הפרופסורים הכהנים ואת המזבאים, את יצירתו של מעמד המדען הלאומי, את מעורבותם של אנשי האקדמיה